

УДК 378:796

Наталія Іщук

Гуманістичні цінності майбутніх учителів фізичної культури

Луцький біотехнічний інститут (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми. Докорінна перебудова економіки й соціальних умов життя нашого суспільства характеризується новою, особистісно орієнтованою парадигмою, що сформувалася в результаті переорієнтації суспільної свідомості на пріоритет загальнолюдських цінностей. Поряд із засвоєнням спеціальних знань і досягненням належного рівня розвитку професійних здібностей необхідною умовою відповідності особистості спеціаліста безперервно зростаючим вимогам професійної діяльності стають долучення до культури, привласнення системи соціальних і гуманістичних цінностей. Наслідком цього процесу є пошук нових форм та змісту навчального процесу, що більшою мірою відповідає цілям освіти й виховання в сучасних умовах.

Процес сучасного формування цінностей у вищих навчальних закладах освіти спрямований на формування в молоді духовності, орієнтирів на загальнолюдські цінності, виховання любові до своєї держави, народу, землі та ефективне виконання своїх майбутніх професійних функцій [7]. Такі завдання можуть бути реалізовані лише за умов запровадження ціннісно орієнтованого підходу до процесу навчання й виховання студентської молоді.

Відповідно до Закону України “Про освіту” система освіти й виховання є одним із чинників економічного та соціального прогресу суспільства, що формує загальнолюдські риси особи в процесі й на основі засвоєння світової культури та направлена на формування високоморального громадянина, на створення умов для його самовизначення й самореалізації.

У сучасній освіті йдеться про формування та оновлення в студентської молоді системи цінностей, які вони реалізують у діяльності. Діяльне активне ставлення студента повинне розповсюджуватися на всі сфери життя.

Спрямованість особистості студента і його діяльності, яка формується в процесі освіти, зумовлює майбутній стан як людської цивілізації в цілому, так і спосіб існування конкретної людини в майбутньому.

Між тим нові умови й завдання, що стоять перед вищою школою, вимагають створення нової системи виховання, у центрі якої має бути основна мета – формування гуманістичних цінностей особистості.

Особливого значення сьогодні набуває проблема формування гуманістичних цінностей у студентської молоді та, зокрема, у студентів – майбутніх учителів фізичної культури. Найбільш важливою умовою безпеки суспільства є наявність і збереження системи культурних та гуманістичних цінностей, що складають ціннісний смисл людського буття. У руках педагогів – майбутніх вчителів всієї планети, формування нової людини з аксіологічним зорієнтованим гуманістичним мисленням.

У галузевому стандарті підготовки фахівців за спеціальністю “Фізичне виховання” зазначено, що майбутній учитель фізичної культури повинен, “керуючись принципами гуманізму і демократизму, враховуючи національні цінності, звичаї і традиції, під час реалізації навчально-виховного процесу в різних вікових групах, використовуючи різноманітні загальнопедагогічні методи впливу, а також специфічні фактори та шляхи впливу на формування особистості, що їх надає фізична культура і спорт, з метою формування ідейних основ раціональної поведінки, етичних норм і навичок, уміти: формувати моральну свідомість, ідейну переконаність і мотиви діяльності (зокрема і фізкультурно-спортивної), які узгоджуються з ідеалами високої моралі; виховувати моральні почуття патріотизму, дружби, колективізму, громадянського обов'язку, миру, гуманізму; формувати моральний досвід, тверді звички дотримуватись етичних норм, навичок суспільно корисної поведінки, а також норм фізкультурної та спортивної етики; сприяти максимальному розвитку фізичних і духовних здібностей людини, досягненню всебічної підготовленості до творчої праці; формувати активну життєву позицію” [3].

Формування гуманістичних цінностей – це веління часу, оскільки нинішня ситуація характеризується тим, що суперечності соціального характеру набули загальнолюдських масштабів, вилилися в глобальну кризу [5; 6]. “Якщо не народжуються нові гуманістичні системи цінностей, – пише

Л. П. Буєва, – то реальні форми життя, знецінені і суперечливі, можуть ставати полем деморалізації і здичавіння людей”[2].

Незважаючи на посилення інтересу до виховного процесу у вищому навчальному закладі, який пов’язаний зміною парадигми освіти ХХІ ст., досягнень гуманітарної науки про людину як найвищу духовну цінність, проблема формування гуманістичних цінностей у студентів – майбутніх учителів фізичної культури – ще є недостатньо технологічно розробленою.

Аналіз останніх досліджень. Нині формування гуманістичних цінностей особистості й суспільства є предметом вивчення багатьох наук – філософії, соціології, психології, педагогіки, етики та ін. Щодо визначення сутності цього поняття, то серед дослідників немає однозначної думки.

Окремі аспекти проблеми гуманізації професійної підготовки студентів до майбутньої фахової діяльності були розглянуті в дослідженнях І. Зязюна, А. Капської, О. Киричука, А. Маркової, В. Сластьоніна, В. Ципко та ін.

У дослідженнях І. Бега, Н. Ганнусенко, І. Зязюна, Л. Хоружа, К. Чорної розроблено наукові підходи до гуманістичного виховання особистості в сучасних умовах.

Найновітнішою концепцією, яка втілює гуманістичні ідеї стосовно формування та розвитку особистості, є цілісна сучасна теорія особистісно орієнтованого виховання, розроблена І. Д. Бехом. Її автор підкреслює, що “...альтернативою директивного підходу до виховання має виступити філософія особистісно зорієнтованого виховання, яка забезпечує дитині право на свободу вибору ціннісної позиції, на цінність людського духу і цінність життя взагалі, на можливість його дійового здійснення за наявності в неї установок на подолання дисгармонії в досвіді, поведінці, спілкуванні, діяльності” [1].

І. А. Зязюн, визначаючи філософські проблеми гуманізації освіти, стверджує, що її цілями слід уважати “...по-перше, забезпечення творчого характеру майбутньої діяльності спеціаліста, його здатності до гнучкої її переорієнтації згідно зі змінами в системі соціальних інститутів, орієнтованого, перш за все, на людські цінності. І по-друге, формування особистісних якостей людини, які визначають не лише її суто професійні характеристики, але й духовність, стиль мислення, рівень культури, інтелектуальний розвиток” [4].

Л. Хоружа дотримується думки, що “основою формування гуманної, вільної і відповідальної особистості є її духовні цінності, що виконують функцію найвищого критерію поведінки людини, дають їй змогу орієнтуватися в навколишньому світі” [9].

А. Маслоу вважає, що гуманній особистості притаманні певні риси: боротьба зі злом та жорстокістю, визнання найважливішими мотивуючими чинниками добра, істини, досконалості тощо [8].

Зважаючи на проблематику нашого дослідження, для визначення рівня теоретичних знань про гуманістичні цінності на етапі констатувального експерименту ми спробували з’ясувати, що ж студенти розуміють під поняттям “гуманність” “цінності” та “гуманістичні цінності”.

Завдання дослідження – з’ясувати, розуміння студентами – майбутніми вчителями фізичної культури – змісту таких понять, як “гуманізм”, “цінності” й “гуманістичні цінності”.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ціннісні системи формувалися та трансформувалися в історичному розвитку суспільства, але найстійкішою та все загальнішою залишилася система гуманістичних загальнолюдських цінностей, що поступово складалась у процесі історичного розвитку суспільства, є смисложиттєвим орієнтиром сучасного людства. Їх значущість не обмежується часовими межами тієї або іншої соціальної спільноти.

Формування особистості майбутнього вчителя фізичної культури в навчально-виховному процесі можна розглядати як зміну й розвиток особистості в процесі засвоєння гуманістичних цінностей і використання їх на благо суспільства.

Під гуманістичними цінностями ми маємо на увазі сукупність специфічних утворень – загальнолюдських аксіологічних норм в індивідуальній та суспільній свідомості, які є духовними орієнтирами особистості й суспільства й, формуючись у суб’єкт-суб’єктних і суб’єкт-об’єктних відносинах, характеризуються загальною значущістю, усеосяжністю, гармонійним поєднанням загальнолюдського, національного та особистісного смислів.

Аналіз психолого-педагогічних джерел засвідчив, що серед учених-дослідників поняття “гуманізм”, “цінності”, “гуманістичні цінності” висвітлюються й тлумачаться по-різному. Розмаїття поглядів науковців спричинює неоднозначність визначення цих понять.

Дослідження проводилося на базі інституту фізичної культури та здоров’я Волинського національного університету імені Лесі Українки. Усього дослідженням охоплено 188 студентів

другого та третього курсів (82 денної й 106 – заочної форм навчання). Студентам запропоновано відповідати на такі запитання:

1. Що ви розумієте під поняттями "гуманізм", "цінності" й "гуманістичні цінності"?
2. Які, на вашу думку, найбільш важливі гуманістичні цінності, які пов'язані з вашою майбутньою професією та відображають ваше ставлення до себе, до тих, хто вас оточує, і до навколишнього світу?
3. Які гуманістичні цінності стали вашим надбанням та якими гуманістичними цінностями ви хотіли б опанувати?

Відповіді були піддані системному аналізу й первинній статистичній обробці (табл. 1).

Таблиця 1

Гуманістичні цінності, як стали надбанням та якими хотіли б опанувати майбутні вчителі фізичної культури, (%)

Цінності, якими хотіли б опанувати	Гуманістичні цінності	Цінності, які стали надбанням
35,7	Доброзичливість	29,9
45,1	Відповідальність	23,6
36,5	Справедливість	15,8
31,1	Совість	20,4
40,8	Чесність	25,7

Результати аналізу відповідей на перше питання анкети показують, що 79,5 % студентів не зовсім добре орієнтуються в сутності цих понять, не завжди можуть виразити їх у вигляді дефініцій, їхні відповіді носили більш інтуїтивний характер. Наприклад: "гуманність – це доброзичливе ставлення до людей" або "гуманність – це риса, яка характеризує людяність, повагу до людини її прав", "цінності – це те, що людина робить у своєму житті головним" або "цінності – це ідеали, уявлення добра та зла", "гуманістичні цінності – це риси людини, у яких виражається турбота, доброта, доброзичливість у ставленні до інших" або "гуманістичні цінності – це повага до гідності й розуму людини, вияв почуттів і здібностей".

Крім того, слід відзначити дуже приблизне розуміння понять "гуманізм", "цінності" та "гуманістичні цінності" студентів денної й заочної форм навчання.

Відомості про відповіді на друге питання показують, що більшості студентів – майбутнім учителя фізичної культури – важко визначитися, які саме гуманістичні цінності стали їхнім надбанням, тобто якими вони вже володіють та якими цінностями вони бажають і прагнуть опанувати.

На нашу думку, це свідчить про всезростаючу девальвацію гуманістичних цінностей у сфері студентської навчальної та спортивної-масової діяльності, як і спорту загалом. Багато молодих людей спорт приваблює зовсім не як сфера прояву естетики, моральності, культури, засіб гармонійного розвитку, а насамперед тому, що тут можна заробити гроші, спостерігати й проявити жорстокість, агресивність, грубу фізичну силу. Серед молодих спортсменів усе частіше простежується прагнення добитися перемоги за всяку ціну, навіть за рахунок здоров'я, порушення етичних норм. Причиною такого ставлення є те, що в університетах продовжує переважати тенденція важливості фахових дисциплін, які передбачають формування базових знань, а дисципліни гуманістичного спрямування займають другорядне значення, що не передбачає об'єктивних вимог суспільства та особистісно орієнтовний характер виховної діяльності.

Зазначимо, що важливу роль у забезпеченні ефективності формування особистості майбутнього вчителя фізичної культури відіграють не вже надбані студентом гуманістичні цінності, а їх налаштованість на опанування ними.

Аналіз даних, наведених у таблиці 1, засвідчує, що між бажаними та наявними гуманістичними цінностями в майбутніх учителів фізичної культури простежується суттєва неузгодженість.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Студенти денної та заочної форм навчання не зовсім добре орієнтуються в сутності понять "гуманізм", "цінності" та "гуманістичні цінності", не завжди можуть виразити їх у вигляді дефініцій. У ході дослідження виявлено, що студентам важко визначитися, які саме гуманістичні цінності стали їхнім надбанням і якими вони прагнуть опанувати.

Подальшого вивчення, на нашу думку, вимагають такі аспекти, як систематизація, певна ієрархія гуманістичних цінностей майбутніх учителів фізичної культури.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання – нова освітня філософія / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності.– 2001. – № 1. – С. 16–19.
2. Буева Л. П. Социальная среда и формирование гармонической личности / Буева Л. П. – М. : Знание, 1981. – С. 45.
3. Галузевий стандарт вищої освіти Освітньо-професійна програма підготовки ”Бакалавр”; напрямку підготовки 0102. – Фізичне виховання і спорт ; за спеціальністю 010200 – Фізичне виховання. – К. : МОН України, 2003.
4. Зязюн І. А. Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти / І. А. Зязюн // Педагогіка толерантності. – 2000. – № 3. – С. 58–60.
5. Іщук Н. Духовні цінності майбутніх учителів фізичної культури / Н. Іщук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 1. – С. 175–178.
6. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів загальноосвітньої школи до факультативного курсу “Основи гуманістичної моралі” // Шк. світ – 2005. – № 45 (317). – С. 4–11.
7. Кричфалушій М. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в майбутніх спортивних педагогів / М. Кричфалушій // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – № 1 (9). – С. 31–34.
8. Леонтьев Д. А. Развитие идеи самоактуализации в работе Маслоу / Д. А. Леонтьев // Вопросы психологи. – 1997. – № 3. – С. 71–78.
9. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів : теорія і практика : [монографія] / Хоружа Л. Л. – К. : Преса України. – 320 с.

Анотації

У статті подано результати дослідження гуманістичних цінностей у майбутніх учителів фізичної культури.

Ключові слова: гуманізм, цінності, гуманістичні цінності, особистість.

Наталія Іщук. Гуманістические ценности будущих учителей физической культуры. В статье представлены результаты исследования гуманистических ценностей у будущих учителей физической культуры.

Ключевые слова: гуманизм, ценности, гуманистические ценности, личность.

Nataliia Ishchuk. Humanistic Values of the Future Teachers of Physical Education. The research results of humanistic values of future teachers of physical education are presented in the article.

Key words: humanism, values, humanistic values, personality.